

Стаття надійшла до редакції: 12.01.2018 р.

УДК 330.341

DOI: 10.31359/2312-3427-2018-1-343

**О.В. Гуріна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
організацій та ЗЕД
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
м. Миколаїв**

ПЕРЕДУМОВИ Й НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МОДЕЛІ КОНВЕРГЕНТНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Визначено, що в сучасних економічних умовах регіональна незбалансованість, посилення соціально-економічної нерівності в розвитку українських регіонів залишається одним із серйозних викликів для виконавчої влади. Доведено, що відповідно до гіпотези конвергенції, якщо економіка регіону в початковий момент знаходиться далі від положення стійкої рівноваги, темпи її зростання будуть вище, ніж у економіки, що знаходиться ближче до рівноваги.

Можемо стверджувати, що конвергентна модель регіонального розвитку – це система збалансованих і узгоджених інтересів і дій урядових, регіональних і підприємницьких суб'єктів управління виробничою і соціальною, фінансовою та інвестиційною сферами регіональної економіки, спрямованих на оптимізацію пропорцій капіталу, зайнятості, продукту і грошей із метою забезпечення їх збалансованого і стабільного розвитку. Схематично конвергентну модель розвитку регіонів можна представити у факторно-результуючій єдності: суб'єкти – уряд; регіональні державні адміністрації; підприємства регіону; кадрове забезпечення і спосіб мислення управлінців; політика структурних трансформацій; інвестиції власні і зарубіжні; очікувані результати – виробничі і фінансові

Політику розвитку України і її регіонів формує і здійснює уряд, який здебільшого має характер «вертикальної промислової політики». Це означає, що рішення уряду мають домінуючий вплив на розподіл пріоритетів і ресурсів щодо розвитку регіонів. В умовах ринку має бути запущений механізм конкуренції та рівного доступу до ресурсів і ринків усіх його суб'єктів, насамперед підприємств, що розміщені в регіонах. Тому схема формування конвергентної моделі регіонального розвитку пропонує політику логічної послідовності взаємодії всіх його суб'єктів.

Ключові слова: *регіональний розвиток, конвергенція, конвергентна модель, регіональне управління, регіональна економіка.*

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах регіональна незбалансованість, посилення соціально-економічної нерівності в розвитку українських регіонів залишається одним із серйозних викликів для виконавчої влади. Саме тому в останнє десятиліття з'являється все більше вітчизняних робіт, присвячених вирівнюванню розвитку регіонів країни. При цьому ключова роль в них відводиться моделям конвергенції. У теорії економічного зростання передбачається, що первісна диференціація країн за рівнем розвитку являється наслідком екзогенних шоків і недосконалості механізму коригування. Відповідно до гіпотези конвергенції, якщо економіка регіону в початковий момент знаходиться далі від положення стійкої рівноваги, темпи її зростання будуть вище, ніж у економіки, що знаходиться ближче до рівноваги. Отже, в довгостроковому періоді диференціація зникає. Найбільш часто гіпотеза конвергенції застосовується для вивчення відмінностей і динаміки в рівні ВВП (ВРП) на душу населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами дослідження регіонального конвергентного розвитку займалися такі вчені як Дж.К. Гелбрейт, Д. Сазерленд, З. Варналій, В. Геєць, Я. Жаліло, Б. Данилишин, Ю. Гладко, Б. Лавровський, А. Чистобаєва, В. Чужикова, Новак І.М. та інші. Але особливий інтерес дослідників викликають різноманітні моделі конвергентного регіонального розвитку

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є обґрунтування передумови й напрями розвитку моделі конвергентного регіонального розвитку

Виклад основного матеріалу. Питання про наявність конвергенції між країнами з різним рівнем економічного розвитку виник в 60–70-х рр. минулого століття після появи моделі економічного зростання Р. Солоу, одним із наслідків якої був висновок про більш високі темпи економічного зростання в країнах, що знаходяться далеко від стаціонарного стану, порівняно з країнами, що лежать ближче до нього. Тим самим відстаючі економіки поступово наздоганяють розвинені [1].

Конвергенція – термін, який використовується в економіці для позначення зближення різних економічних систем, економічної та соціальної політики різних країн, тобто зближення чи нівелювання різниці. Окремо виділяють термін «конвергенція регіонів» – зближення регіонів за рівнем розвитку. Конвергенція (від англ. convergence – зближення, сходження) не означає однакою структуру виробництва, ландшафтів,

соціальної інфраструктури, а мається на увазі вирівнювання як життя населення, охороні довкілля та інших індикаторів.

Можливості досягнення рівноважного стану означають, що регіони з меншим економічним потенціалом повинні розвиватися більш швидкими темпами у порівнянні з лідерами [2]. Найбільшого поширення набули два види конвергенції – так звані β (бета)- і σ (сигма)-конвергенції. Концепція β -конвергенції була представлена в роботі Р. Барро і Х. Сала-і-Мартін [3,4], які визначають конвергенцію як процес «нарощування», при якому країни з нижчим рівнем розвитку мають більш високі темпи економічного зростання.

Другий тип конвергенції, тобто σ -конвергенція, визначається як зменшення у часі дисперсії індикаторів розвитку з виборки країн або регіонів. Гіпотези β -конвергенції та σ -конвергенції є взаємозалежними, однак не еквівалентними. В ряді робіт [3,4] було доведено, що із абсолютної β -конвергенції σ -конвергенція напряду не слідує. Показано [3], що β -конвергенція є необхідною, але не є достатньою умовою для σ -конвергенції і передбачає існування тенденції до скорочення нерівності, проте випадкові шоки можуть спотворювати тенденцію і навіть призводити до тимчасового збільшення відмінностей.

У рамках β -конвергенції виділяються безумовну й умовну конвергенції. Безумовна β -конвергенції [5] передбачає, що всі регіони прагнуть до єдиної траєкторії пропорційного зростання. З цього припущення випливає, що регіони мають однорідну структуру економіки, відмінності в рівнях розвитку є тимчасовими і пояснюються виключно різними початковими рівнями доходу. В умовах суттєвих економічних, інституційних та географічних відмінностей між регіонами таке припущення є нереалістичним. Умовна β -конвергенція передбачає, що різні регіони мають різні траєкторії пропорційного зростання, які визначаються специфічними регіональними факторами розвитку [1,6,7].

У першому наближенні конвергенція - це процес зближення рівнів розвитку регіонів в часі, протилежний процес називається дивергенцією [1]. Основними типами конвергенції є сигма- і бета-конвергенція (абсолютна, відносна) [8]. При дослідженні динаміки диференціації розвитку регіонів мова йде про моделювання сигма-конвергенції. У разі статистичного аналізу залежності темпів зростання від початкового рівня розвитку регіонів досліджується абсолютна бета-конвергенція, а з включенням в модель додаткових чинників (регресорів), що характеризують регіональні стійкі траєкторії зростання, - відносна бета-конвергенція. Важливою особливістю дослідження конвергенції регіонів є

вибір вихідного статистичного показника для аналізу. Індикатором рівня регіонального розвитку, як правило, виступає валовий регіональний продукт (ВРП). У свою чергу, з точки зору міжнародної методології національного рахівництва результати економічної діяльності слід розглядати в цілому, в контексті відтворення.

Самі терміни конвергенція та дивергенція до певного часу не використовувалися в економічній літературі. Тільки після того як зарубіжні економісти та соціологи (Я. Тінберген, Е. Гідденс, Дж. Сакс та ін.) застосували цей термін до аналізу явищ суспільного життя. Вони стверджували, що під впливом сучасного індустріального розвитку різні економічні системи набувають однакових рис, зближуються, що і визначав термін «конвергенція». Саме після того, ці терміни активно використовуються в економічній літературі. Особливого поширення ці терміни набули у регіональній економіці, зокрема термін «дивергенція» широко використовується у темі диспропорційного розвитку регіонів.

Дивергенція в економічному словнику трактується як рух по розбіжних лініях: збільшення розриву між рівнями розвитку окремих країн (макрорегіонів, регіонів, субрегіонів), посилення відмінностей між національними моделями економіки, їх окремими структурами і механізмами. Термін «дивергенція» використовується також для позначення відхилення окремих країн від середніх макроекономічних показників по якому-небудь регіону чи спільноті країн [9]. Конвергенція має протилежне значення, тобто зближення економік різних країн. Інтеграційні процеси та глобалізація світової економіки зумовили переважання конвергенції, але на превеликий жаль існує кілька десятків відсталих країн, які не змогли адаптуватися до теперішніх умов, тож їх стан погіршується, тому розрив між такими країнами та розвинутими державами значно збільшується, тобто має місце дивергенція [10]

Концепцією нерівномірного розвитку регіонів можна назвати теорію американського вченого О. Амоса, який запропонував своє бачення механізму просторового розвитку. Він доповнив описані раніше теорії «полюсів зростання», «дифузії інновацій» і «центр–периферія» теорією довгих хвиль, відкритих Н. Д. Кондратьєвим [11,12]. На думку О. Амоса, коли інновація перебуває у фазі швидкого розвитку, починається бурхливе зростання інвестицій у підтримуючу інфраструктуру. Це початок відліку для періоду процвітання на хвилі великого циклу. За своєю тривалістю цей період відповідає 20 - 30 рокам

У фазі інноваційної зрілості інвестиції скорочуються, спостерігаємо спочатку стагнацію, а відтак і зниження економічної активності, що

характеризує перехід до спадної хвилі великого циклу. «На початку позитивної хвилі циклу підприємницька активність стимулюється необхідністю розробки нових товарів. Інновації стимулюють розвиток нових галузей, які розміщені у регіонах країни. Всередині регіонів провідні галузі сконцентровані на певній території. Життєвий цикл інновацій стимулює інвестиції в інфраструктуру полюсів росту. Через ефект мультиплікатора поширюється розвиток економіки регіону загалом. Із завершенням життєвого циклу інновацій імпульсів розвитку набувають периферійні території, а довга хвиля переходить у низхідну фазу. Із початком нової хвилі формується полюс росту, посилюється міжрегіональна диференціація і незбалансованість розвитку» [13]. Відповідно до зазначеної концепції причина та неунікність нерівномірного розвитку регіонів закладені в самих циклах, а полюси росту можуть зміщуватись залежно від інноваційного продукту та ключових ресурсів [14].

Існує дві концепції конвергенції у рамках аналізу економічного росту країн та регіонів. Р. Дж. Барроу, Х. Сала-І-Мартін, Де Лонг, Баумол вважають, що конвергенція виникає, якщо темпи росту бідних країн вище темпів росту багатих. Тобто, в такому випадку можна говорити про тенденції, де бідні країни наздоганяють багаті за рівнем середньодушового прибутку або випуску. Цей процес, який іноді описують як «регресія до середніх величин», Р. Дж. Барроу, Х. Сала-І- Мартін називають β -конвергенція [4].

Згідно іншої точки зору, Борте, Стейн, Баумол, Стрейсел та інші, конвергенція виникає тоді, коли дисперсія, оцінена, наприклад, як стандартне відхилення логарифму прибутку на душу населення або випуску за групами країн або регіонів, має тенденцію до зниження [15]

Таким чином, можемо стверджувати [16], що конвергентна модель регіонального розвитку – це система збалансованих і узгоджених інтересів і дій урядових, регіональних і підприємницьких суб'єктів управління виробничою і соціальною, фінансовою та інвестиційною сферами регіональної економіки, спрямованих на оптимізацію пропорцій капіталу, зайнятості, продукту і грошей із метою забезпечення їх збалансованого і стабільного розвитку. Схематично конвергентну модель розвитку регіонів можна представити у факторно-результуючій єдності: суб'єкти – уряд; регіональні державні адміністрації; підприємства регіону; кадрове забезпечення і спосіб мислення управлінців; політика структурних трансформацій; інвестиції власні і зарубіжні; очікувані результати – виробничі і фінансові (таблиця).

Схема конвергентної моделі розвитку регіону

Суб'єкти	Кадрове забезпечення і спосіб мислення	Політика реструктуризації	Інвестиції	Очікувані результати	
				виробничі	фінансові
Уряд	Підбір кадрів з управління макроекономічними фінансовими та інвестиційними процесами	Програмування і стратегічне планування розвитку України і її регіонів	Формування інноваційно-інвестиційних ресурсів і гарантій їх захисту	Зростання продуктивної віддачі праці і капіталу й ефективності виробництва продукту	Стабілізація цін, зниження рівня дефіцитів бюджету країни
Обласні державні адміністрації	Підбір кадрів з управління регіоном, фінансами та інвестиціями в регіоні	Формування цільових регіональних програм розвитку галузей і вільних економічних зон	Інвестування регіонального наукового потенціалу і спеціалізації виробництв	Зростання виробництва валового регіонального продукту і зниження витрат	Стабілізація цін, зниження безробіття, зростання доходів до бюджету і зниження його дефіциту
Підприємства, корпорації	Підготовка і залучення фахівців з управління підприємствами, корпораціями, кооперативами	Розроблення бізнес-планів розвитку підприємств в умовах конкуренції	Інвестування реструктуризації капіталу, праці і продукту та захисту природи	Зростання віддачі інвестицій, приріст виробництва продукту і доданої вартості	Зниження проміжного споживання, зростання доданої вартості і маси валового продукту

Схема відображає засади управління і регулювання регіоном щонайменше трьома ключовими суб'єктами, інтереси яких мають бути узгодженими [17, с. 25].

Політику розвитку України і її регіонів формує і здійснює уряд, яка здебільшого має характер «вертикальної промислової політики». Це означає, що рішення уряду мають домінуючий вплив на розподіл пріоритетів і ресурсів щодо розвитку регіонів. В умовах ринку має бути запущений механізм конкуренції та рівного доступу до ресурсів і ринків усіх його суб'єктів, насамперед підприємств, що розміщені в регіонах.

Тому схема формування конвергентної моделі регіонального розвитку пропонує політику логічної послідовності взаємодії всіх його суб'єктів.

Бібліографічний список: 1. Толмачев М.Н. Теоретические и эмпирические подходы к конвергенции сельскохозяйственного производства / М.Н. Толмачев // Вестник Волгоградского государственного университета / Экономика. Экология. – 2012. – № 1 (20). – С. 193–199. 2. Корольчук Л.В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва / Л.В. Корольчук // Економічний форум. – 2012. – № 3. – С. 15–21. 3. Barro R.J. Economic Growth / R.J. Barro, X.Sala-i-Martin. – Cambridge: Massachusetts; London: England, MIT Press, 2004.; Barro R.J. Convergence across states and regions / R.J. Barro, X.Sala-i-Martin // Brookings Papers on Economic Activity. – 1991. – № 1. – Pp. 107–158. 4. Barro R.J. Convergence / R.J. Barro, X.Sala-i-Martin // Journal of Political Economy. – 1992. – № 100. – Pp. 223–251. 5. Харламова О.Г. Ефекти конвергенції дивергенції у регіональному інвестиційному кліматі України / О.Г. Харламова // Фондовый рынок. – 2009. – № 17. – С. 36–40. 6. Иодчин А.А. Декомпозиция межрегиональной конвергенции в России / А.А. Иодчин // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 4. – С. 1–7. 7. Раевнева Е.В. Статистический анализ неравномерности развития регионов Украины / Е.В. Раевнева, О.А. Гейман, А.Ю. Бобкова // Бизнес-информ. – 2009. – № 4 (2). – С. 125–129. 8. Балаш О.С. Пространственный анализ конвергенции регионов России // Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право. 2012. Т. 12, вып. 4. С. 45–52., с. 45-46. 9. Економічний словник. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://abc.informbureau.com/html/aeaadaaioess.html>; 10. Науменко Ж.Г. Конвергенція та дивергенція в регіональній економіці [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/67614>; 11. Amos O.M. An Inquiry into Causes of Increasing Regional Inequality in the United States / O.M. Amos // Review of Regional Studies. – 1989. – №19(2). – P. 1–12; 12. Amos O. M. Unbalanced regional growth and regional income inequality / O. M. Amos // Regional Science and Urban Development. – 1988. – №18. – P. 549–566.; 13. Капустина Л. М. Регион в мировом и национальном пространстве: монография / Л. М. Капустина. – Екатеринбург: УрО РАН, 2000. – С. 56.; 14. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку: Монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; За наук. ед. д.е.н., проф. Сторонянської І.З. – Львів, 2014. – 438 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»); 15. О.І. Омельченко Оцінка

міжрегіональної диференціації в Україні та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики. // Регіональна економіка. [Ел. ресурс]. – Режим

доступу: http://www.rusnauka.com/8_DN_2011/Economics/13_81696.doc.htm;

16. Жовтанецький В.І. Політика структурної економічної оптимізації в конвергентній моделі розвитку регіону / В.І. Жовтанецький, Б.Ф. Заблоцький // [Ел. ресурс]. – Режим

доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/51240>; 17. Заблоцький Б.Ф. Регіональна економіка: навч. посібник / Б.Ф. Заблоцький. – Львів: Новий світ–2000, 2007. – 548 с.

Гурина Е.В. Предпосылки и направления развития модели конвергентного регионального развития. Определено, что в современных экономических условиях региональная несбалансированность, усиление социально-экономического неравенства в развитии украинских регионов остается одним из серьезных вызовов для исполнительной власти. Доказано, что согласно гипотезе конвергенции, если экономика региона в начальный момент находится дальше от положения устойчивого равновесия, темпы ее роста будут выше, чем в экономики, находящейся ближе к равновесию.

Можем утверждать, что конвергентная модель регионального развития - это система сбалансированных и согласованных интересов и действий правительственных, региональных и предпринимательских субъектов управления производственной и социальной, финансовой и инвестиционной сферами региональной экономики, направленных на оптимизацию пропорций капитала, занятости, продукта и денег с целью обеспечения их сбалансированного и стабильного развития. Схематично конвергентную модель развития регионов можно представить в виде факторно-результативного единства: субъекты – правительство; региональные государственные администрации; предприятия региона; кадровое обеспечение и способ мышления управленцев; политика структурных преобразований; инвестиции собственные и зарубежные; ожидаемые результаты - производственные и финансовые

Политику развития Украины и ее регионов формирует и осуществляет правительство, которое обычно имеет характер «вертикальной промышленной политики». Это означает, что решение правительства имеют доминирующее влияние на распределение приоритетов и ресурсов по развитию регионов. В условиях рынка должен быть запущен механизм конкуренции и равного доступа к ресурсам и рынкам всех его субъектов, прежде всего предприятий, расположенных в

регионах. Поэтому схема формирования конвергентной модели регионального развития предлагает политику логической последовательности взаимодействия всех его субъектов.

Ключевые слова: региональное развитие, конвергенция, конвергентная модель, региональное управление, региональная экономика

Gurina H.V. Preconditions and directions of development of the model of convergent regional development. It is determined that under the current economic conditions, regional imbalances, strengthening of socio-economic inequality in the development of Ukrainian regions remains one of the serious challenges for the executive branch. It is proved that according to the hypothesis of convergence, if the region's economy at an initial point is further from a stable equilibrium position, its growth rate will be higher than that of an economy closer to equilibrium.

We can argue that a convergent regional development model is a system of balanced and coordinated interests and actions of government, regional and business entities in the production and social, financial, and investment sectors of the regional economy, aimed at optimizing the proportions of capital, employment, product and money for the purpose ensuring their balanced and stable development. Schematically convergent model of regional development can be represented in factor-resultant unity: actors - government; regional state administrations; enterprises of the region; personnel support and way of thinking of managers; structural transformation policy; own and foreign investments; Expected results - productive and financial

The policy of development of Ukraine and its regions is formed and carried out by a government, which for the most part has the character of "vertical industrial policy". This means that government decisions have a dominant influence on the distribution of priorities and resources for regional development. In a market environment, a mechanism for competition and equal access to resources and markets for all its entities, primarily enterprises located in the regions, should be launched. Therefore, the scheme of forming a convergent regional development model offers a policy of logical sequence of interaction of all its entities.

Key words: regional development, convergence, convergent model, regional management, regional economy.

Стаття надійшла до редакції: 11.01.2018 р.